

Depojske najdbe kot stalno prisotna tema prazgodovinske arheologije so v teh študijah pokazale svojo novo podobo. P. Turk je v študiji o dataciji depojev (študija temelji na slovenskih depojih, v obzir pa jemlje celotno območje od Caput Adriae do Panonije) podal vrsto zanimivih novosti. Vzpostavil je štiristopenjsko shemo. Pri tem se je navezoval predvsem na delo H. Müller-Karpeja in K. Vinski Gasparini. Novost predstavlja upoštevanje strukture inventarjev depojev ter njihova interpretacija, kajti na osnovi strukture inventarjev je depoje opredelil kot materialno ostalino religiozne sfere prazgodovinskih skupnosti. Pri tem je razlikoval med manjšimi in večjimi depoji mešane sestave, depoji, sestavljenimi izključno iz srpov in depoji, sestavljenimi izključno iz ingotov (tudi P. Čerče, P. Turk 1996, 7-30.). Inventar depojev se je izkazal za standardiziran repertoar predmetov in njihovih kombinacij. Repertoar depojev mešane sestave lahko razumemo kot odsev neke skupnosti. Vseboval je več komponent. Moška komponenta je predstavljena z orožjem in orodjem, kar poudarja vlogo moškega kot bojevnika in rokodelca. Ženska komponenta je zastopana z manjšim deležem nakitnih predmetov in srpov, kar predstavlja vlogo ženske v poljedelski dejavnosti in reprodukcijskem procesu. Tretja komponenta, ki jo vsebujejo depoji, je metalurško - demiurška. Zastopana je s celo vrsto izdelkov od surovcev iz različnih tehnoloških faz, prek ingotov in polizdelkov ter odpadnega materiala - razlomljeni, fragmentirani in neuspeli izdelki.

V prvi stopnji po P. Turku (predvsem srednjeevropska stopnja Bd D) so prisotni manjši depoji mešane sestave, ki vsebujejo dobro ohranjene oz. cele predmete. Njihova sestava po P. Čerčetu in P. Turku spominja na vsebino bogatih moških grobov Čaka kulture. V drugi stopnji po P. Turku (Ha A1) se pojavijo veliki depoji mešane sestave, ki so praviloma močno fragmentirani. Glede na repertoar predmetov je v tem času slovenski prostor navezan na panonsko - karpatsko območje, kar potrjujejo tudi arheometrične analize (N. Trampuž Orel 1996, 165-242.). Nekatere najdbe glede na oblikovne in kemijske značilnosti dokazujejo, po mnenju N. Trampuž Orel, povezave tudi s sredozemskim prostorom. Ti predmeti so: fragment ingota iz depoja Hočko Pohorje, kladivo iz depoja Hudinja itd. Tretjo stopnjo po P. Turku (Ha A2 in Ha B1) tudi označujejo veliki depoji mešane sestave. Bistveno se spremeni njihova razprostranjenost in repertoar darovanih predmetov. Depoji so se pričeli številneje pojavljati na zahodu, medtem ko je v vzhodni Sloveniji njihovo število zamiralo. Med inventarjem se je povečal delež ingotov, ki so praviloma razkosani. N. Trampuž Orel je, za razliko od P. Turka, v njih videla predvsem sistem razpečevanja kovine. Za ta čas so značilne velike spremembe v metalurgiji. Prisotne so zlitine bron s svincem, kositrom ter nečistočami kot so antimon, nikelj in arzen. Te spremembe so bile rezultat izkoriščanja novih rudišč, kot tudi novih tehnoloških pristopov. Za te spremembe je N. Trampuž Orel videla vzpodbude na apeninskem polotoku. Posebnega zanimanja so bili deležni depoji v bližini ali sami notranjosti naselbin (B. Žbona Trkman, A. Bavdek 1996, 31-72. U. Furlani 1996, 73-88. N. Trampuž Orel). Pojavljajo se v naselbinah, katerih razcvet je povezan prav z metalurškimi spremembami. Četrto stopnjo po P. Turku (Ha B2) je zaradi majhnega števila depojev na prostoru Slovenije težko definirati. Na sosednjih območjih pa je P. Turku uspelo, glede na strukturo inventarjev, identificirati več regij - centralnobalkansko s fibulami tip Golinjevo in drugim nakitom, italško z uhatimi sekirami in enozankastimi fibulami z listastim lokom, trakokimerijski vplivi pa se kažejo s pojavom raznih elementov konjske opreme.

Novost pri raziskovanju prazgodovinskih kovinskih obdobjih predstavlja študija posameznih najdb, kot samostojne in zelo pričevalne skupine najdb. I. Šinkovec je s katalogom in kronološko opredelitvijo pokazala, da so posamezne najdbe prisotne skozi daljše časovno obdobje, od bakrene vse do konca pozne bronaste dobe. Repertoar odloženih predmetov ni tako bogat in raznolik kot pri depojih; prisotno je predvsem orožje. Gre za dobro

ohranjena bodala, meče in sekire. I. Šinkovec je poleg kronološke kontinuitete iz bakrene dobe do konca bronaste dobe ugotovila tudi zakonitosti glede njihovega odlaganja. V tem pogledu je ločila tako imenovane vodne in gorske najdbe. Najštevilnejše so najdbe iz vodnih okolij - najdbe iz rek, rečnih bregov, potokov, barij in močvirij. Med temi najdbami so posebej zanimivi meči zapičeni v rečno strugo oz. breg - meč iz Belega potoka pri Mihovem ter meč iz Save pri Krškem itd. Te najdbe nedvomno dokazujejo, da je treba posamezne najdbe uvrstiti v okvir religiozne sfere; medtem ko depoji predstavljajo daritev skupnosti, so posamezne najdbe daritev posameznika. Gre za očiščevalne rituale in simbolično odpravljanje nečistega po bitki, uboju, zmagi ali porazu. Gorske oz. hribovske najdbe, ki so bile odkrite poleg gorskih prelazov (npr. na Kobariškem Stolu in Strmci pri Predelu) je povezala s prazgodovinskimi potmi in prelazi. Interpretirala jih je kot zaobljubne darove in darove za priprošnjo za srečen prehod in povratek. Najdbe s planot je povezala s transhumantnim pašnistvom, kar tudi ne izključuje ritualne odložitve predmetov.

Pred seboj imamo torej knjigi, ki predstavljata pomemben doprinos k študiju depojskih in posameznih najdb ter odpirata novo poglavje tovrstnih študij. Za zaključek lahko citiram urednico B. Teržan: "Predstavljen je torej ves ustvarjalni cikel, ki pa se perpetuira z zaključnim dejanjem deponiranja teh predmetov - te znova "mrtve narave", vrnjene zemlji. Ta aspekt dopušča hipotezo, da je vloga tovrstnih depojev v religiozni sferi, namreč v simbolnem prikazovanju in perpetuiranju bipolarnega in cikličnega principa - življenja in ustvarjanja, narave in kozmosa".

Barbara NADBATH

Ljudmila Plesničar Gec: *Antične freske v Sloveniji I | The Roman Frescoes of Slovenia I*. Katalogi in monografije 31. Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 1997. ISBN 961-6169-10-6. 357 strani, 114 barvnih tabel in fotografij.

Monografija o antičnih freskah je nastajala skozi dolga desetletja raziskovanj v antični Emoni, ko je avtorica ob presenetljivih odkritjih spoznala potrebo po monografski obdelavi emonskih stenskih slikarjev in želela razširiti z odkritji iz Petovione in Celeje. Ob tesnem sodelovanju akademskega slikarja in restavradorja Veljka Tomana, ki je domala ves čas tvorno sodeloval pri raziskovanjih fresk in njih konservacijskih postopkih, je tako nastalo delo, ki sicer ni v prvotno zastavljenem obsegu, kot avtorica priznava sama, je pa prvo te vrste v slovenskem prostoru.

Prvi del je posvečen emonskim freskam. V predgovoru izvemo o ciljnih publikacije in o problematiki raziskovanj stenskih slikarjev antičnih urbanih centrov; vključuje tudi kratek zgodovinski pregled raziskav. Sledi zapis o raziskovanju Emone in najdbah fresk, načinu ohranjanja ter o problematiki konservacije oz. rekonstrukcijskih del.

Poglavje o antični arhitekturi je zgolj informativno in bazira na raziskavah nekaterih velikih antičnih mest, predvsem Pompejev. Sledi krajše razmišljanje o stanovanjski arhitekturi na področju Slovenije, ki se prvenstveno omejuje na raziskave Emone in nas zelo na kratko seznanja z njenimi urbanističnimi značilnostmi na podlagi primerov 15. in 30. stanovanjske inule.

V poglavju o rimskem stenskem slikarstvu avtorica splošno oriše slogovne značilnosti rimskega slikarstva in nazadnje poskuša stilno in časovno razvrstiti freske iz slovenskih antičnih najdišč. Sledi časovno opredeljevanje posameznih slikarjev, ki pa ga avtorica v pričujočem delu ne naslanja na arheološko evidenco oziroma v nekaterih primerih, npr. v času markomanskih vpadov in pohoda Maksimina Tračana preširoko začrta in podpre le s pisnimi viri. Temu seveda gotovo botruje stanje raziskav, ki je predvsem v primeru emonskega gradiva skorajda popolnoma zastalo.

Sledi prispevek Veljka Tomana, ki predstavi tehnične posebnosti antičnega stenskega slikarstva. Posebej pomembni so prispevki o ometih, pripravah maltnih podlag, načinih glajenja, dodajanju organskih snovi; vse trditve so podprte z znanstvenimi raziskavami doma in v svetu, ter nazadnje še preverjene v antičnih pisnih virih, predvsem z zapisi pri Vitruviju. Izčrpana so poglavja o barvilih in tehnične podrobnosti o antičnem freskantstvu in tempera tehnikah.

Sledi katalog fresk iz Emone, ki se začne z južnim delom mesta odkopanim na začetku preteklega stoletja pod vodstvom W. Schmidta. Ostanke obravnavanih slikarij hrani Narodni muzej Slovenije. Poleg fresk delo v posameznih primerih prinaša tudi mozaike, ki so sicer že bili objavljeni in so le posredno v kontekstih osnovne teme. Vsekakor pa so v veliko pomoč barvno označeni obravnavani prostori na tlorisu pripadajoče inzule. V vsakem primeru so opisani ornament in osnovne barve, tehnika slikanja in sestava ometov. Opredelitvi in analogijam pa sledijo datacije, ki žal niso podprte z obravnavami pripadajočega arheološkega gradiva. Vsakemu primeru sledi slikovna priloga, barvna in risarska rekonstrukcija obravnavanega prostora. V posameznih primerih so tlorisi obravnavanih inzul preprosto povzeti po Schmidu, kar je zaradi starih, seveda še nemških imen ulic (str. 65) slaba rešitev, ki bi jo bilo gotovo že zaradi izjemno razkošne likovne opreme dela vredno uskladiti. Sledi katalog barvnih preslikav originalnih odlomkov fresk Schmidovih izkopavanj iz zapuščine Marte Meterc Ložar. Prvi del se zaključuje z gradivom, ki je prišlo na dan po letu 1945 z raziskovanji avtorice in je shranjeno v Mestnem muzeju v Ljubljani. Zadnje poglavje prvega dela zaključuje kratek pregled štukaturnega okrasa in nekaj zgrafitov.

Druga knjiga je posvečena freskam iz Celeje in Petovione. Predstavljene so posamezne najdbe brez pravih historičnih in arheoloških kontekstov. Posebej gradivo iz ptujskega pokrajinskega muzeja obsega izključno stare najdbe, ki so največkrat pomanjkljivo dokumentirane.

Knjiga je razkošno opremljena, teksti so v celoti prevedeni v angleščino in prav zaradi usklajenosti in znanstvene metodike je velika škoda, da barve niso bile merjene z barvnimi lestvicami, kar bi gotovo veliko doprineslo k verodostojnosti reproduciranih slikarij. Tuji bralci bodo gotovo močno pogrešali splošne historične uvode k politični in teritorialni pripadnosti obravnavanega prostora, domači pa splošne tekste o antičnem stenskem slikarstvu kot neločljivem delu rimske arhitekture. Posebej vredno bi bilo dodati takšno poglavje zato, ker je publikacija o freskah prva te vrste v slovenskem prostoru in jo bodo zagotovo uporabljali poleg arheologov tudi številni drugi raziskovalci. Čisto metodološko pa na začetku (skupaj s karto današnjega slovenskega prostora v antiki) manjka tudi kratek pregled zgodovine raziskav Emone in splošna pregledna bibliografija, ki bi bila nujna tudi za Celejo in Petovijo v drugem delu. To avtorici, glede na njeno izjemno obsežno raziskovalno delo in bibliografijo, ne bi predstavljalo posebnega truda, bralcem pa bi bilo v velikansko oporo, obsežno predstavljeno delo pa bi dobilo nujno potrebne metodološke in historične kontekste.

Verena PERKO

Andrej Šemrov: *Slovenia. Coinage and History*. Narodni muzej, Ljubljana 1996. ISBN 961-6169-02-5. 110 str., veliko ilustracij.

Poleti 1992, leto dni po osamosvojitvi Slovenije, je sodelavec Numizmatičnega kabineeta Narodnega muzeja Slovenije, Andrej Šemrov v času olimpijskih iger v Barceloni pripravil zelo zanimivo in poučno razstavo o zgodovini Slovenije skozi denar, ki je bila na ogled v Sabadellu pri Barceloni. Katalog o razstavi, ki ga je napisal, je izšel v katalonščini in španščini. Razstava

se je še istega leta selila v Villafranco del Penedes in Ljubljano, leta 1994 je bila v Seville, 1996 v Kölnu, 1998 v Luxemburgu, 1999 v Münchenu in 2000 v Stockholmu. Poleg omenjenega kataloga jih je izšlo še pet: v španščini (1994) in angleščini (1996); v nemščini sta izšli dve zelo okrajšani izdaji (1998, 1999), v švedščini pa manj okrajšana (2000), vendar bistveno krajša od španske in angleške.

Knjiga, za katero je kratek uvod napisal Peter Kos, je razdeljena na dva dela: prvi del obsega kratko zgodovino današnjega slovenskega prostora od kamene dobe do sodobnosti, drugi del pa je katalog predmetov, ki so bili razstavljeni. Zgodovinski del je razdeljen po obdobjih na 10 poglavij, od prazgodovine, rimske dobe, časa selitev ljudstev prek srednjega veka in modernega obdobja vse do kraljevine Jugoslavije, 2. svetovne vojne in povojnega časa. Zadnji dve poglavji sta posvečeni slovenskim medaljerjem, eno numizmatiki kot znanstveni vedi v Sloveniji. Sledi katalog, v katerem so predmeti navedeni z vsemi osnovnimi podatki (od kod izvirajo, kje se hranijo, inv. št., kratek opis in literatura), vsakemu je dodana fotografija. Knjigo zaključuje seznam najvažnejše uporabljene literature in seznam publikacij Numizmatičnega kabineeta NMS.

Zgodovina Slovenije je bila najprej zgodovina tega prostora pred prihodom Slovanov. Tako ji sledimo od najzgodnejših oblik plačilnih sredstev, bronastih ingotov in drugih predmetov iz zakladnih najdb bronaste dobe, prek rimskega republikanskega in keltskega denarja in različnih srednjeveških kovov do jugoslovanskega dinarja in slovenskega tolarja. Zgodovina neke dežele se lahko kaže na poseben način in z določenega zornega kota tudi skozi denar, ki je v njej krožil, kar je še posebej zanimivo za politično in ekonomsko zgodovino tega prostora. Da bi deželo spoznali tudi s kulturnozgodovinskega vidika, je avtor vključil v razstavo nekaj predmetov, ki niso bili povezani s plačevanjem, takšne, ki najbolj značilno predstavljajo posamezna zgodovinska obdobja. Tako so si obiskovalci lahko ogledali Vaško situlo in iz dodane risbe vseh treh figuralnih pasov dobili vpogled v tedanja z religioznimi obredi povezana slavlja, morda pogrebne igre ali druge svečanosti. Šele v pozni železni dobi je na ozemlju današnje Slovenije začel krožiti pravi denar, zahodno in vzhodnonoriški (= tavrški) srebrniki izdelani po grško-makedonskem novčnem sistemu, ki so odražali politično in ekonomsko neodvisnost tu živečih keltskih plemen. Hkrati s temi novci pa je bil najden tudi rimski republikanski denar, ki dokazuje trgovino med njimi in Rimljani in hkrati pomaga datirati sicer kronološko težko opredeljive keltske novce.

Najzgodnejši novčni depo z ozemlja Slovenije je depo republikanskih novcev iz druge polovice 2. st. pr. Kr., zakopan na Knežaku v času rimskih vojaških pohodov v širše zaledje Akvileje. Za ilustracijo rimske dobe so bili poleg značilnih novčnih najdb kot npr. izbor redkih zlatih novcev, zakladne najdbe iz 253 po Kr. iz Nevioduna in vojaške blagajne, zakopane pred 310 po Kr. iz Čenturja nad Kopro, razstavljeni še drugi predmeti. Napis iz Spodnjih Gameljn pri Ljubljani omenja oporoko Cezernija Primitiva in žene Olije Primile, v kateri sta društvu rokodelcev volila 200 denarijev za oskrbovanje njunega groba. Emonske meščan, pozlačen bronast nagrobni kip, je ena najpomembnejših rimskih najdb iz Emone. Med drugim so bili razstavljeni tudi lepo rimsko steklo in zakladna najdba poznorimskih tehnic z utežmi s Polhograjske gore. Vse besedilo spremljajo nazorni zemljevidi, ki pojasnjujejo vsakokratno etnično-politično situacijo.

Podobno na kratko je predstavljena tudi zgodovina tega prostora v srednjem veku. Po krajši fazi naturalnega gospodarstva po prihodu prvih slovanskih plemen, ki denarja niso poznala, se v srednjem veku spet prične kovanje denarja, predvsem v času od 12. do 14. st., v kovnicah v Ljubljani, Kamniku, Slovenj Gradcu, Celju, Ptuju, Brestanici, Sv. Križu, Brežicah, Čatežu, Otoku in Kostanjevici, in sicer akvilejskih denarjev ter brižinskih in dunajskih pfenigov.

Podobno je prikazan ves razvoj denarništva do avstroogrškega